

## Opponensi vélemény

### Pollmann Ferenc „A régi Magyarország utolsó háborúja 1914-1918” című, a Hajdú Tiborral közösen írt kötetben általa írt részekről

Pollmann Ferenc hadtörténész, eddigi munkásságában az I. világháború történetére összpontosította figyelmét. Ennek mintegy összefoglalója a kötetben található összegzés, amit jól egészít ki Hajdú Tibor köztörténeti és forradalomtörténeti, a szerző korábbi, e témakört máig meghatározó munkáiból jórészt ismert elemzései.

A hadtörténeti részek tematikai összeállítása logikus, jól követhető, szigorúan kronologikus, amit részben követtem bírálatomban is.

A Központi Hatalmak hadicéljaival és a kétfrontos háború kialakulásával foglalkozó hat alfejezetben számos fontos megállapítás található. Az első mindjárt a *hadicélok és a háborús felelősség* összekapcsolása. Ebben a szerző a fő felelősséget az „agresszív, jelentős területgyarapodást” kitűző államok „vitathatatlan felelősségében” állapítja meg (34.) – Németország hadicéljait bemutatva. A Monarchia esetében nem ilyen egyértelmű a fogalmazás, pontosabban, jelzi, hogy a Monarchia nem kívánt hódító háborút folytatni, nem állt „szándékában Szerbia bekebelezése.” Igaz, teszi hozzá a szerző, „elmulasztotta a háború eme fontos jellemzőjéről az ellenséges államokat időben értesíteni.” (36.) S Tiszával szemben megjelenik Conrad, aki a dolgozatban végig az azonnali háború párti negatív figura. A magyar oldal és Tisza „felmentése” azonban nem történik meg. Ellentétben számos, az elmúlt években megjelent írásokkal a szerző jelzi, hogy Tisza nem a háborút ellenezte, csak a kialakult helyzetet nem tartotta még alkalmasnak erre. (39.) Árnyalt az antant hadicéljait vázoló rész is – amiből végül is az a következtetés vonható le, hogy valamennyi hatalom, valamilyen mértékben bűnös a háború kirobbanásában, de különösen Németország. Ezek az arányok végig kísérik az elemzést, s megfigyelhető mindjárt az „Ultimátum vagy csupán demars?” (53.) részben, igen pontosan követve a történéseket.

A dolgozat másik érdekes, és a szerző véleményét, kérdőjeleit felsorakoztató vonulata a hadiesemények alakulásában az *előnyös és a hátrányos döntések szerepének a vizsgálata*. Az előnyös és hátrányos úgy értendő, hogy a Központi Hatalmak számára, vagyis végig ott lebeg, azonban minden résznél gyorsan kihuny a győzelem lehetősége az antanttal szemben.

Az első ilyen a kétfrontos háború elkerülésének a lehetősége a Nyugaton aratott győzelem előtt. Mint tudjuk II. Vilmos úgy vélte, hogy a „lomha” orosz mozgósítás mintegy 3-4 hetet ad számára Franciaország térdre kényszerítésére, amit elegendőnek vélt. (Lásd feljegyzését az 1907-es hágai konferencia előkészületei idején.) Vagyis a németek nem úgy tették fel a kérdést, mint Conrad (55. o.), aki sarkítva fogalmazott 1914-ben: elképzelhető-e, hogy Oroszország nem lép be a háborúba Szerbia mellett – s válaszolt igennel. Vagyis tévesen, állapítja meg a szerző, s kezdődik el a hátrányos döntések sora, amely tart egészen az 1917-et tárgyaló részig, amelynek címe „1917 – a reménység és az elszalasztott lehetőségek éve” - katonai részeiben. Majd megjelenik végül az utolsó háborús év elemzéseinél, ahol az erők felvonulását ismertető, a német fölényt jelző (186 antant divízióval szemben mintegy 192 német hadosztály sorakozott fel.) rész található. Majd kevésbé hangsúlyosan, az ennél fontosabb valóság: a német hadsereg, nemkülönben az egész Németország - és nem kevésbé a Monarchia - már nem katonái létszámban, hanem a hadseregek és a háterszág állapotában volt alkalmatlan a háború folytatására. (326, 330.)

Természetesen nem hiányozhat *Alfred Redl* vezérkari ezredes árulásának értékelése, amit, szerintem, túl nagy jelentőségűnek ítélnék, legalábbis, ami előnye az orosz és hátránya a Monarchia haditervezésének ebből származott. (94-95.) Redlt ugyanis már 1911-ben elhelyezték a fő „forrástól”, az *Evidenzbüro* helyettes vezetéséből, majd több mint egy évvel a háború kitörése előtt már leleplezték. (Viszont Szabó István filmje valóban kitűnő róla és koráról, ha nem is mindig követi pontosan a történeteket.)

Ennél természetesen fontosabb részek az *osztrák-magyar és a német hadvezetés együttműködésével* foglalkozóak. Ezekből egyértelműen követhető Conrad kiszolgáltatottsága, pontosabban alárendeltsége, másrészt a két hadviselő fél rendelkezésére álló lehetőségek közötti nagy különbség. Ennek egyik jó példája a Tannenberg melletti győztes csatát követő helyzet, amikor Hindenburg (és a hadműveleti tervek véglegesítő, mások szerint készítő Ludendorff) inkább az oroszok elleni további előretörést választotta, mint a segítséget kérő Conrad támogatását - a német történészek szerint helyesen. (96-97.)

Talán az „olasz háborúval” foglalkozó oldalakon sikerült a legjobban bemutatni a *monarchia és az olaszok hadseregének és hadvezetésének jellemzőit*. E mellett a bevezetőben képet kapunk a két fél kicsinyes területhódító elképzeléseiről, alkudozásairól, annak jelzésével, hogy a németek igyekeztek elkerülni az újabb front megnyílását – természetesen a Monarchiát szorítva engedményre, lemondásra Dél-Tirolról az olaszok javára. Egy pillanatra itt is felvillan a német katonai minőség fölénye: az Alpenkorps, amely egyetlen – igaz

megerősített – hadosztályból állt felért egy osztrák-magyar hadtesttel. (144.) Persze ez is kevés volt. S következik a négy isonzói csata bemutatása, az értelmetlenül elesett százezrekekkel. (145-149.) (Az 1915 végén bevonultatott nagyapám e frontszakaszon vészelte át a háborút híradós közlegényként, s tartott róla hosszú élete végéig eleven beszámolókat.)

Jó összefoglalás található a háború barbarizálódása alfejezetben, valamint eszmefuttatás arról, hogy miként vált a világháború „a korábbi háborúkhoz képest is ’civilizálatlan’ ’barbár’” háborúvá. Persze itt felmerülhet a kérdés, hogy a korábbiakhoz soroljuk-e az ókori egyiptomi háborúkat, a keresztes háborúkat, a gyarmatosítás során kiirtott népeket, vagy nem sokkal a világháború előtt a két búr háborút (ennek is a brit közfelháborodás vetett véget), 1904-ben a hererók kiirtását Namíbiában – német projekt, ma is per alatt. Annyiban egyetértek persze, hogy az I. világháborúban, ellentétben a II. világháborúval a genocídium nem volt a haditervek része. Ezért is volt, s máig az a törökök által elkövetett – s máig el nem ismert - örmények elleni genocídium kiáltó. Az 1889-es, illetve az 1907-es hágai békekonferenciákon elfogadott konvenciók ugyanakkor valóban nem tértek ki ennek tiltására – de amire kitértek, s nemzetközi megállapodásként közzétettek, azokat sem tartották be a hadviselő felek – amint azt a szerző is megállapítja. S a végkövetkeztetéssel is egyetértek: a mindkét hadviselő fél által elkövetett háborús bűnökről egyaránt beszélni kell. Kicsit hosszsan szóltam erről, de a béke és a háború problematika, így benne a hágai konferenciák alap kutatásaim egyike.

Az olasz front összeomlásának a bemutatása, bár igen rövid, a fontos részleteket tartalmazza. Annak kiemelése, hogy a német hadvezetés az osztrák-magyar haditervek nem voltak, nem is lehettek szinkronban – a németek márciusra kérték a támadást offenzívájuk tehermentesítésére, az osztrák-magyar hadvezetés lényegében teljesen felesleges vitákat követően május végére jutott dűlőre. (A vita annyiban volt felesleges, hogy, amint azt a szerző jelzi, az olasz fronton egyáltalán nem volt lehetősége a megalapozott támadásnak.) E részben már találkozhatunk azokkal az elképesztő körülményekkel, amelyek között a katonák voltak (344-355.) – Bencze Lászlónak a 11. hadseregről írt elemzésére támaszkodva. Valóban döbbenetes helyzet alakult ki, amelynek végén a minden korábbinál súlyosabb vereség következett. A szerző megállapítása egyértelmű: „Az osztrák-magyar hadvezetés valóságos kivéreztető hadviselést folytatott – csak hogy nem az ellenséget, hanem saját hadseregét véreztette ki.” (351.)

A dolgozat záró fejezetében szerepel két alkalommal is Linder Béla, a Károlyi kormány hadügyminisztere. Először, amikor november 1-én Konopiczki altábornaggyal

közölte, hogy a magyar csapatok azonnal tegyék le a fegyvert. A szerző írja, hogy Konopiczki altábornagy „hasztalan próbált” írásbeli megerősítést kérni, Linder időhiányra hivatkozva nem tette ezt meg. (339.) Véleményem szerint itt nem Linder mulasztásáról volt szó, hanem az altábornagy részéről éppúgy időhúzásról, mint a német hadvezetésnél (Ludendorff), teljesen hasonló esetben. (A távirat egyébként valószínűleg éppúgy nem ért volna célba, mint Kövess vezérkari főnök november 2-i főparancsnoki kinevezése.) Később (354.) megint előjön Linder utasítása, itt már jelezve az AOK ellenállását. Egyébként a helyzetet a kötet későbbi oldalain tisztázóan mutatja be Hajdú Tibor. (385-389.) Persze a Linder körüli vitában ez csak egy mellékszál, a főszálra, amint azt teszi Pollmann is, nem térek ki.

Áttekintve a benyújtott kötetben jelzett fejezeteket megállapítható, hogy Pollmann Ferenc nagy irodalmat, fontos levéltári forrásokat dolgozott fel, s a korábbiakhoz képest is újszerűen mutatta be a Monarchia „utolsó háborúját”, ami nem kis *tudományos eredmény*, tekintettel a téma sokoldalú feldolgozottságára – amiben neki is korábban jelentős szerepe volt. A munkát *elegendőnek tartom az MTA doktora cím megszerzéséhez, javasolom a nyilvános védés kitűzését.*

Leányfalú, 2018. április 16.

Székely Gábor